
A pénzbüntetés fejlődésének hazai mérföldkövei

Pápai-Tarr Ágnes* – Sipos Ferenc**

1. Bevezető gondolatok

A pénzbüntetés látszólag triviális intézményének vizsgálata első látásra nem sok érdekességgel kecsegteti a felületes szemlélőt, de ebben az esetben is – mint oly gyakran – a szürke külső igencsak színes és izgalmas bensőt takar, akár a múltját, akár a jelenét vesszük szemügyre a régmúltban gyökerező és ma is folyton változó szankció nemnek.

A bűnös megbüntetésének kézenfekvő módja az életfeltételek megteremtésére alkalmas javak elvonása, hiszen a hátrány közvetlen és azonnali, a mérték jól arányítható mind a cselekmény társadalomra veszélyességéhez, mind pedig az elkövető személyéhez, ami egyaránt elfogadható a tettes és tett büntetőjogi személet híveinek is, ráadásul a speciál- és generálprevenációs célok elérésének eszközeként is jól indokolhatóan jelenik meg a büntető ítéletekben. A pénz – mint olyan általános egyenértékes, ami köztudomásúan nem boldogít –, elvonása alkalmas eszköze a büntetésekben mindig benne rejlő hátrány, malum okozásának. Könnyű így rosszabb helyzetbe hozni az elítéltet, mint amilyenben az elkövetés előtt volt, mégpedig úgy, hogy a büntetés végrehajtása könnyen ellenőrizhető, költségei pedig gyakorlatilag nincsenek. A koronként változó, egyre humánusabbá váló pénzbüntetés történeti vizsgálata pedig azzal is kecsegteti a szemlélőt, hogy választ ad a ma emberében felmerülő kétségekre és kérdésekre is.

2. Kezdetek: a pénzbüntetés fejlődése a Csemegi-kódexig

A vagyonbüntetések története az emberiség általános fejlődéstörténetének viszonylag késői szakaszában kezdődik el, hiszen már a vagyonbüntetések első, kezdetleges formái is egy viszonylag fejlettebb és komplexebb társadalmi struktúrát

* Egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

** Egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

feltételeznek. Logikusan következik ez az abból a mindenki számára ismert igazságból, hogy a vagyonelemek valamilyen módon és fokon való elvonásához – elsősorban és legfőképpen – vagyonra van szükség. Az emberi életközösségek fejlődésének kezdeti szakaszaiban, amikor még nem létezett a mai értelemben vett magántulajdon sem, értelemszerűen nem is válhatott általános büntetőjogi szankcióvá a vagyon elvétele.¹ A vagyontüntetésekhez hagyományosan a pénzbüntetések vagy bírságok és a vagyonekobzás sorolható, de ez a lista természetesen nem zárt, hiszen tudjuk például, hogy a második világháború lezárását követő időszakban a népbíróságok által alkalmazott állásvesztés – a bíróság döntésének függvényében – együtt járhatott a nyugdíj vagy a kegydíj elvesztésével is,² ami még ezt az egyértelműen jogfosztó-jogkorlátozó szankciót is rokonítja választott témánkkal.

A történeti formákat szemügyre véve látható, hogy a vagyoni büntetések első megjelenési formája a kompozíció volt, ami a sértett vagy a hozzátartozó részére fizetett megváltást jelentette. A korai középkorban alakult ki a „*vérdíj*”, illetve a „*főváltás*”, amivel a bűnös bizonyos feltételek mellett megválthatta az életét.³ A kompozíció tulajdonképpen az egyéni büntetőjogi felelősség elismerésének egy sajátos formája volt, a bosszú megváltása, mely keretein belül a sértett fél vagy családja, valamint az elkövető megállapodhatott egy, a sértés súlyával megegyező kárpótlásban.⁴ A kárpótlás nagyságát természetesen befolyásolhatta elsősorban a sértett társadalmi helyzete, de a kora és a neme is. Ahogy a magántulajdon társadalmi szervezőereje nőtt, és kialakultak a társadalmi dominanciát eredményező vagyontömegek, úgy erősödött ezzel párhuzamosan a kompozíció büntetőjogi intézménye is, ami mintegy „*híd szerepét töltötte be*” az állami büntetőjog kialakulása felé.⁵

Banális, ám mégis szükséges annak a tézisnek a megfogalmazása, hogy pénzbüntetésről tulajdonképpen onnantól kezdve beszélhetünk, amiktől a pénz, mint általánosan elfogadott fizetőeszköz megjelent.⁶ Kezdetben a kompozíció ellenértékét nem pénzben, hanem valamilyen más vagyontárgyban határozták meg. Szent István és Szent László dekrétumaiban a legáltalánosabb a tinóban kifejezett vagyontüntetés volt, s ez a hagyományos kompozíciós rendszer lassan kezdte átadni a helyét a valódi pénzbüntetésnek. István dekrétumában ugyanis már találunk példát arra is, hogy pénzben állapítja meg az elkövető általi megváltás összegét. „*Ha valaki haragra gerjedvén és felfuvalkodván kevélységgel, szándékos emberölést követ el, tudja meg, hogy száztíz arany pénzt fizet érte.*”⁷

¹ KABÓDI Csaba – LŐRINCZ József – MEZEY Barna: *Büntetéstan Alapfogalmak*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 184.

² GYÖRGYI Kálmán: *Büntetések és intézkedések*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 21.

³ PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan I. Anyagi büntetőjog általános része. Második javított és bővített kiadás*. Pest, Pfeifer Ferdinánd, 1869. Bevezetés.

⁴ A XX. századi büntetőjogokban megjelenő és az áldozat „*újrafelfedezését*” hangsúlyozó viktimológiai irányzatok egyértelműen a kompozíciót jelölik meg jogtörténeti előzményként. Ld. GÖRGÉNYI Ilona: *Kárvátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2006. 9–10.

⁵ Uo. 9.

⁶ KABÓDI – LŐRINCZ – MEZEY: i.m. 186.

⁷ Szent István Király dekrétumainak második könyve.

Miért éppen száztíz? A válasz érdekes. A pénzbüntetés hazai történeti formáiban már korán felfedezhetők azok a jegyek, és tetten érhetők azok az intézmények, melyek ma is megjelennek a pénzfizetéssel járó szankciós jellegű bírósági kötelezésekben. A vérdíjnak és büntetéseknek összegét Szent István törvényei jórészt tinókban (iuvencus) állapították meg. A „tinó” tehát egyenértékes, pénz, azaz állatpénz volt, amelyet törvényeink a „*pensa auri*”-nak nevezett pénzegységgel azonosítottak.⁸

A 6, 12, 55 és 110 pensás vagy tinós díjakban az 5, 10, 50 és 100 fölé eső 1, 2, 5 és 10 pensa vagy tinó a bírák és közbenjárók 10–20%-os illetéke, s így valójában nem is tartozik a díjösszeghez.⁹ A bírói tized a későbbi magyar perjogban is nevezetes szerepet játszott. A bírót minden előtte kifizetett vagy általa megítélt összeg után, annak tizede vagy kilencede illette meg.¹⁰ A meggyilkolt szabad emberért járó vérdíj 110 tinó, illetve „*pensa auri*” volt. Ebből az összegből 10 tinó a közbenjárókat és bírákat illette meg, s így a tulajdonképpeni vérdíj 100 tinó, azaz „*pensa auri*” volt, amiből 50 a megölt rokonainak, 50 a királyi kincstárnak jutott, azaz mai szóhasználattal: tíz tinó perköltség megállapítása mellett 50 tinó pénzbüntetésre és 50 tinó kártérítésre ítélte a terheltet a bíróság.¹¹

A gazdaság fejlődésével a fejlett feudalizmus korában már minden társadalmi rétegnek volt veszténivalója, így volt honnan elvenni és mivel büntetni, így tovább szélesedtek a vagyonbüntetések alkalmazásának lehetőségei is.¹² A XV–XVI. században a vesszőzés mellett már a bírságot vált a leggyakrabban alkalmazott büntetési nemmé. Az úriszék által beszedett bírságok jelentették a földesúr egyik legbiztosabb jövedelemforrását, a bevételek növelésében érdekelt földesúr így nyilván még szívesebben választotta ezt az eszközt. Az úriszék által kiszabott önkényes pénzbírságot ellen végül a központi hatalom is kénytelen volt fellépni.

A felvilágosult abszolutizmus idején a kormányzat törekedett arra, hogy az igazgatási és a bírói gyakorlatban megszűnjön a vagyoni szankció alkalmazása, mert volt egy olyan gyanúja, hogy azokat – legalább részben – a nemesség nem a büntetési célok, hanem a saját, külön céljai megvalósítása érdekében veti ki.¹³ Ez az aggály már az első kodifikációs kísérletek szövegeiben is egyértelműen tetten érhető. Az 1795-ös büntetőkódex-tervezet is a pénzbüntetésről szólva úgy fogalmaz, hogy az „*sohasem engedhető át a bíró hasznára és általában büntetésként sem róható ki*”.¹⁴ Fő alkalmazási formája a szabadságvesztés megváltása lett volna, és csupán néhány esetben, a különös rész rendelkezései alapján fordulhatott volna elő, hogy önállóan alkalmazzák.

⁸ A nyelvi hagyományok a mai napig megőrizték a rendszer elemeit. Vö. Lerója a penzumot. Nem egy ökör ára.

⁹ HÓMAN Bálint munkái: <http://mek.niif.hu/07100/07139/html/0004/0005/0002-242.html> (2019. 06. 10.)

¹⁰ László törvényei III. 22., Kálmán I. 50. t.-cz.

¹¹ HÓMAN Bálint: *Magyar pénztörténet 1000–1325*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1916.

¹² KABÓDI – LŐRINCZ – MEZEY: i.m. 187.

¹³ HAJDÚ Lajos: *Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985. 159.

¹⁴ KABÓDI – LŐRINCZ – MEZEY: i.m. 189.

A mai, modern értelemben vett pénzbüntetés a XIX. századra alakult ki. Ekkortól mondható el, hogy a kompozíciós jellege teljesen megszűnt, és a pénzbüntetés ettől az időponttól vált egyértelműen közjogi jellegű büntetéssé, amikortól a bűncselekmény elkövetése miatt az államnak fizetendő büntetés jellegét öltötte fel. Az első erdélyi, magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet 2. szakaszában, mely „*A' Gonosz tettek büntetéséről egy átaljában*” címet kapta, még, mint az „*ideigleni Rabságot*” nehezítő „*Pénz fizetéssel*” találkozunk. Két szakasszal lejjebb a tervezet már leszögezi azt is, hogy: „*A' büntetés, a káros és meg sértett személynek kielégíttetését semmi esetben el nem törli, sőt annak vagyonaiból, (...) ki kell elégíteni.*”¹⁵ Itt tehát a kompenzációs, kártérítési jelleg már élesen elválik a büntetőjogi büntetésre jellemző közjogi jellegtől.

Az 1843-as törvényjavaslat már szélesebb körben akarta bevezetni a pénzbüntetést,¹⁶ és nem funkcionált többé megváltásként. A javaslat a pénzbüntetések legnagyobb mértékét határozta meg, és leszögezte azt is, hogy csak akkor szabhatta ki a bíróság, amikor azt a törvény elrendelte.¹⁷ A kompenzációtól eltérő közbüntetés-jelleg megnyilvánulása pedig abban érhető tetten, hogy a javaslat szerint a pénzbüntetés meg nem fizetése fogházbüntetést vont (volna) maga után.¹⁸

3. Pénzbüntetés a Csemegi-kódexben

Az első hatályba lépett magyar büntető törvénykönyv, az 1878. évi V. törvénycikk, a Csemegi-kódex fő és mellékbüntetésként is szabályozta a pénzbüntetést. Önálló főbüntetésként való alkalmazási köre azonban meglehetősen szűk körű volt, hiszen büntettekre egyáltalán nem volt alkalmazható, és vétség elkövetésekor is mindösszesen három esetben szabhatta ki a bíróság, mégpedig a becsületsértés,¹⁹ a talált kincs jogtalan elsajátítása,²⁰ illetve a hivatalvesztésre ítélt vasúti hivatalnok el nem bocsátása esetén.²¹ Kihágásokra többnyire alkalmazható volt, mellékbüntetésként pedig hetvenegy esetben tette lehetővé kiszabását a törvény, büntettek és vétségek vonatkozásában.²² A törvény a pénzbüntetés generális minimumát és maximumát egy forintban, illetve négyezer forintban állapította meg, ami mind a fő, mind pedig a mellékbüntetésre irányadó volt. A kódex különös része speciális maximumot, illetve bizonyos esetekben speciális minimumot és maximumot is meghatározott.²³ A kihágások esetén a kiszabandó pénzbüntetés

¹⁵ GÁI László: *Javallat. Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet, 1839.* Budapest, 1992. 34–35.

¹⁶ Ez is mindösszesen 16 kisebb súlyú bűncselekmény szankciójaként.

¹⁷ PAULER: i.m. 215.

¹⁸ BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I. A 2012. évi C. törvény alapján.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012. 422.

¹⁹ 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről 261. §

²⁰ 1878. évi V. tc. 366. §

²¹ 1878. évi V. tc. 443. §

²² NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része.* Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2008. 298.

²³ LÖW Tóbiás: *A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről és teljes*

maximuma attól függött, hogy a kihágást milyen szintű jogszabály rendelte büntetni. A pénzbüntetés maximuma a törvény által büntetni rendelt kihágások esetén volt a legmagasabb, ami háromszáz forintig terjedhetett, míg a minimum ötven krajcár volt.²⁴ A Csemegi-kódex arról is rendelkezett, hogy a pénzbüntetésből befolyó összegeket mire kell fordítani. A 27. § alapján a „*pénzbüntetések az elbocsátott szegény foglyok segélyezésére és ifjú foglyok számára (42. §) rendelt javító intézetek felállítására, és fenntartására fordítandók.*” A befolyt pénznek erre a célra fordításáról az igazságügy miniszter intézkedett.

A Kódex szerint a pénzbüntetés, ha az elkövető önként nem fizeti meg, behajtás útján kerül végrehajtásra. Amennyiben behajthatatlan, akkor a pénzbüntetést szabadságvesztésre kell átváltoztatni. A bíróság ítéletében rögtön meghatározta a helyettesítő-szabadságvesztés időtartamát is, mely meghatározásánál egy forinttól tíz forintig terjedő összeg helyett egy napi szabadságvesztés volt számítható.²⁵

A Csemegi-kódex a büntető szankciórendszer fejlődésének abban a korszakában született, melyben az egyedüli „jó” büntetés a szabadságvesztés volt, így nem véletlen, hogy csak korlátozott körben és mértékben adott lehetőséget a pénzbüntetés kiszabására. A pénzbüntetés azonban a gyakorlatban egyre népszerűbb lett, és a szűkös jogszabályi keretek ellenére a jogalkalmazók rendre megtalálták azokat a lehetőségeket, melyekkel a büntetési rendszerben az egyik leggyakrabban alkalmazott, súlyában és gyakoriságában is jelentős büntetés rangjára emelhetette ezt a szankcióformát. Ez a kódex rendkívüli büntetésenyhítésre vonatkozó szabályainak volt köszönhető, melyet a bíróságok egyre inkább, mint általános büntetés kiszabási szabályt kezdtek alkalmazni. A kódex 92. §-a szerint, amennyiben az enyhítő körülmények annyira nyomatékosak, vagy olyan nagy számban forognak fenn, akkor végső soron a fogház helyett pénzbüntetést is ki lehet szabni.

Ezáltal a pénzbüntetés alkalmazási mutatói a XX. század elejére megközelítették a szabadságvesztés-büntetés alkalmazási arányait, annak bizonyos formáinál pedig jóval gyakrabban alkalmazott büntetési nem lett.²⁶

A gyakorlati alkalmazás során hamar megmutatkoztak azok a hiányosságok és mulasztások, amelyeknek javítása és pótlása nemcsak gyakorlati, hanem elméleti szempontból is halaszthatatlanok voltak. A pénzbüntetés szabályozásában helytelennek tekintették, hogy a főbüntetesként történő alternatív alkalmazására még csekélyebb súlyú vétségek és kihágások esetén sem volt lehetőség, illetve, hogy a büntetés mértéke csak a cselekmény súlyához igazodott, és figyelmen kívül hagyta az elkövető vagyoni, jövedelmi viszonyait.²⁷ Felismerték, hogy a pénzbüntetésnél az egyenlő, csupán a bűncselekmény súlyára tekintettel történő kiszabás a legnagyobb igazságtalanságot vonja maga után. Finkey szavaival élve:

anyaggyűjteménye I. kötet. Pesti Könyvnyomda, Budapest, 1880. 297.

²⁴ 1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról (Kbtk.) 16–17. §

²⁵ 1878. évi V. tc. 53. §

²⁶ BALOGH Ágnes: *A pénzbüntetés a Csemegi-kódexben.* In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor (szerk.): *Minúciák. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére.* Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 2001. 108–109.

²⁷ FINKEY Ferenc: *A pénzbüntetés reformja a büntető novellában. Jogállam, 1902/2.* 152–153.

„10 forint egy napszámosra túl nagy, egy kisiparosra megfelelő, egy magasabb hivatalnokra kicsi, egy milliomosra nevetséges csekély összeg”.²⁸ És azt is, hogy „A bíró a pénzbüntetés kiszabása esetén köteles gondosan mérlegelni az elítélt személyi, családi viszonyait, vagyoni helyzetét, keresetét, foglalkozását. A pénzbüntetésre nézve tehát a bírói individualizálás az igazi és a végleges egyénítés.”²⁹ A mellékbüntetésésként való szabályozás kritikájaként említhető, hogy rendszertelen és nem következetes, inkább „ötletszerűnek” nevezhető.³⁰ Ma természetes, hogy ha valakit haszonszerzés céljából elkövetett bűncselekmény miatt határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélnék, és van megfelelő jövedelme vagy vagyona, akkor pénzbüntetésre is kell ítélni. A Kódex azonban több más mellett éppen az olyan bűncselekményeket felejtette ki a pénzbüntetés alkalmazási köréből, melyeket jellemzően haszonszerzési célból követtek el. A törvény nem tette lehetővé például az alkalmazását sikkasztásnál, csalárd bukásnál, vagy okirathamisításnál sem.³¹ Kétségtelenül vannak olyan bűncselekmények is, melyek esetén méltánytalan az elkövetőt szabadságvesztéssel súlytani. A törvényhozó tehát nem döntött átgondoltan, sem a pénz fő-, sem a pénzmellékbüntetés alkalmazási körének a meghatározásakor.³²

Igen erőteljes kritikák érték a pénzbüntetés szabadságvesztésre történő átváltásának kialakult gyakorlatát is. A bíróságok ugyanis jellemzően nem tettek különbséget az elítéltek között anyagi helyzetük szerint, még a teljesen nyilvánvaló esetekben sem, és leggyakrabban egységesen öt forint/napban állapították meg az átváltás kulcsát. Tették ezt annak ellenére, hogy a Kódex 53. §-a leszögezte, hogy „a pénzbüntetés minden egyénre nézve külön állapítandó meg”, és átváltás esetén egy forinttól tíz forintig terjedő összeg helyébe léphetett egy nap szabadságvesztés. Nagyon sokszor ez valójában úgy zajlott, hogy már a büntetés kiszabásakor megkérdezték a pénzbüntetésre ítéltet, hogy fizet, vagy pedig leüli. Nem meglepő, hogy jellemzően az amúgy is nehéz anyagi helyzetben lévők választották a szabadságvesztést, ami egyrészt évente akár ötvenezer fős – elvileg legalább részben elkerülhető – szükségtelen többletet jelentett az amúgy is helyszűkével küzdő büntetés-végrehajtásnak. Ráadásul a korabeli adatok szerint például a vagyon elleni bűncselekmények miatt szabadságvesztésre ítélték 90%-a teljesen vagyontalan volt, többségük foglalkozás nélküli, napszámos és cseléd,³³ aki fogházban ült az egyébként súlyában arányosan alkalmazható, személyre szabott pénzbüntetés helyett. Vagyis a pénzbüntetés a gyakorlatban nem tudta betölteni azt a szerepet, ami a szankciórendszerben ráhárult volna.³⁴ Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a pénzbüntetésnek a fogházra való átváltása ilyen módon igazságtalan,³⁵ hiszen azt eredményezte, hogy amíg a gazdag könnyedén kifizette

²⁸ Uo. 152.

²⁹ FINKEY Ferenc: *Büntetéstan problémák*. A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata (4). Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1933. 40.

³⁰ BALOGH: i.m. 113.

³¹ Ld. 1878. évi V. tc. 358. §, 415. §, 391. §

³² ENGEL Zsigmond: A pénzbüntetés bölcselete. *Ügyvédek Lapja*, 1906/8. 4–5.

³³ GÖNCZÖL Katalin: *Bűnös szegények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991. 55.

³⁴ FINKEY (1902): i.m. 153.

³⁵ FINKEY megjegyzi azt is, hogy „Az újabb kriminálpolitikusok azért csaknem egyhangulag azt sürgetik,

akár a súlyosabb bűncselekményért kiszabott pénzbüntetést is, addig a szegényebb elítélt egy kisebb súlyú cselekményért is szabadságvesztés-büntetést kapott.

4. Jelentős reform: az 1928. évi X. törvény, a második büntetőnovella

A Csemegi-kódex pénzbüntetésre vonatkozó szabályainak hibáit igyekezett orvosolni a második büntetőnovella. A novella egyik nagy újítása éppen a pénzbüntetés új alapokra helyezése, és egyrészt alternatív szankcióként való megteremtése, másrészt az egyéniesített büntetéskiszabás lehetőségeinek a lefektetése volt, mely rendelkezések már egyértelműen manapság is korszerűnek mondható szemléletet tükröztek. A módosítás oka a törvényhez fűzött indokolás szerint az volt, hogy *„a jelenlegi jogszabályok nem teszik lehetővé a pénzbüntetés megfelelő alkalmazását, aminek folytán a szabadságvesztés büntetésnek alkalmazása túlteng.”*

Ennek okaként az indoklás azt jelölte meg, hogy: *„Köztudomású ugyanis, hogy a Btk.-nek és a Kbtk.-nek egyik legnagyobb fogyatkozása az, hogy a pénzbüntetésre vonatkozó rendelkezései már megalkotásuk korában sem elégtették ki a büntetőpolitika helyes követelményeit.”*

A fenti ok miatt aztán a törvény 4. §-a vétség és kihágás esetén általános alternatív büntetesként szabályozta a pénzbüntetést. Ez lehetőséget teremtett arra, hogy amennyiben a bíróság úgy ítélte meg, hogy az elkövető egyéniségére tekintettel őt éppen úgy, vagy hatékonyabban lehet megbüntetni és újabb bűncselekménytől visszatartani egy megfelelő súlyú pénzbüntetéssel, akkor szabadságvesztés helyett lehetőség volt pénzbüntetés kiszabására. Az alternatív pénzbüntetés büntetőpolitikai indokai között szerepelt a rövid tartamú szabadságvesztés káros hatásainak elkerülése, a pénzbüntetésből befolyó, bűnügyi célokra fordítható állami bevétel növelése, illetve annak felismerése, hogy vannak olyan esetek, amikor a megfelelő súlyú pénzbüntetés nagyobb visszatartó erővel bír az elkövetővel szemben, mint a szabadságvesztés, tehát a büntetés célja is hatékonyabban elérhető.³⁶ Kihágás esetén a generális minimum 10 pengő, vétség esetén 50 pengő volt. A generális maximum büntett esetén 20 ezer pengő, vétség esetén 8 ezer pengő, a kihágásoknál, pedig attól függően alakult, hogy törvény vagy rendelet nyilvánított-e egy cselekményt büntetendővé.³⁷

A megfelelő súlyú pénzbüntetést minden elítélre egyéniesítve kellett kiszabni, ami kifejezetten azt jelentette, hogy a bíróság már nem csupán a cselekmény alanyi és tárgyi súlyosságát, hanem az elítélt egyéni, kereseti és vagyoni viszonyait is figyelembe kellett, hogy vegye.³⁸ Ennek megfelelően a pénzbüntetésnek olyannak kellett lennie, hogy a különböző vagyoni és kereseti viszonyok között élő

hogy a be nem hajtható pénzbüntetést az elítélt elzárás nélküli közmunkában róvhassa le, illetőleg azzal válthassa meg.” Ami különösen érdekes és aktuális gondolat több mint száz évvel később is.

Finkey Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1909. 397.

³⁶ BALOGH: i.m. 114–115.

³⁷ 1928. évi X. törvény 5. §.

³⁸ 1928. évi X. törvény 6. §.

különböző egyénekre nézve, egyenlő súlyú cselekménnyel szemben vagyoni és kereseti viszonyaikhoz arányítva, egyenlő súlyú vagyoni hátrányt jelentsen. Rendkívül előrelátóak a törvény azon rendelkezései, melyek egyértelművé teszik, hogy a kiszabott pénzbüntetés nem lehet olyan mértékű, mely az elkövető vagyoni romlását vagy aránytalan megterhelését idézné elő. Ez a rendelkezés abból a felismerésből fakadt, hogy a pénzbüntetésnek nem lehet célja, hogy megfossza a teljes vagyonától az elkövetőt, hiszen itt nem vagyonekobzásról van szó, és a teljes jövedelemtől való megfosztás sem cél, hiszen az káros következményekkel jár az elkövető családjára is, és nem kívánatos kriminalizációs ösztönzőként is hathat.

A törvény a fokozatosság elvét is szem előtt tartva úgy rendelkezett, hogy a pénzbüntetést csupán behajthatatlansága esetén kell szabadságvesztésre változtatni. A bíróság 1-től 100 pengőig állapíthatta meg azt az összeget, amely meghatározta a pénzbüntetés helyébe lépő egy napi szabadságvesztés mértékét. Ezt a bíróság immáron deklaráltnak is az elkövető egyéniségére és jövedelmi, vagyoni viszonyaira is tekintettel úgy állapította meg, hogy lehetőség szerint a pénzbüntetés megfizetésére ösztönözze az elkövetőt. Hiszen a pénzbüntetésnek nem célja, hogy burkolt formában szabadságvesztés kerüljön kiszabásra. Fontos korlát volt, hogy a helyettesítő szabadságvesztés mértéke nem haladhatta meg büntett esetén az egy évet, vétség esetén pedig a hat hónapot.³⁹

A törvény rendkívül átgondolt és haladó rendelkezései közé tartoztak azok is, melyek biztosították a halasztás és a részletfizetés kedvezményét. Ez lehetőséget teremtett arra, hogy a kevésbé tehető elkövető esetén is alkalmazható legyen a pénzbüntetés, mint alternatív szankció.

A törvény a pénzbüntetést mellékbüntetésként is szabályozta, mely alkalmazásának előfeltétele, hogy a terhelt megfelelő jövedelemmel, keresettel vagy vagyonnal rendelkezzen és a bíróság úgy ítélje meg, hogy az elkövető egyéniségére tekintettel a pénzbüntetéssel hatékonyabban lehet visszatartani újabb bűncselekmény elkövetésétől.⁴⁰ Ezen túl kötelező volt a pénzmellékbüntetés alkalmazása a vagyon elleni bűncselekmények, illetve a nyereségvágyból vagy jogtalan haszonszerzés céljából elkövetett bűncselekmények esetén. Vagyis megjelenik a büntetőjogban az a mai napig is érvényes elv, miszerint a pénzmellékbüntetéssel a bűncselekmény motívumára is lehet hatni.

Össességében a második büntetőnovella a pénzbüntetésnek egy jól átgondolt, haladó szellemiséggel megalkotott reformja volt. A jogalkotó átgondolt minden olyan kérdést, ami a pénzbüntetéssel kapcsolatban felmerülhet és igyekezett azt a kor szellemének és a jogbiztonság követelményeinek megfelelően jogilag is szabályozni.

³⁹ 1928. évi X. törvény 11. §.

⁴⁰ BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH: i.m. 422.

5. Megtorpanás és visszalépés: 1950. évi II. törvény (Bt.) és az 1961. évi V. törvény (szocialista Btk.)

Az 1950-es Btá. a pénzbüntetés fejlődéstörténetében visszalépésként értékelhető. Részben jogtörténeti hagyományokra hivatkozva, a Csemegi-kódex eredeti szabályozási elveihez visszatérve, megszüntette a pénzbüntetés általános alkalmazhatóságát, vagyis alternatív szankció jellegét, ezzel ismét „mellékbüntetéssé fokozta le”.⁴¹

A pénzbüntetés főbüntetés lehetett azokban az esetekben, amikor a különös rész így rendelkezett, vagy amikor a bíróság hat hónapot el nem érő börtön helyett alkalmazta, vagy a harmadik esetben, amikor a törvény korlátlan enyhítést engedett, és a törvényben megállapított főbüntetésre tekintet nélkül akár börtönt, akár pénzbüntetést is lehetséges volt kiszabni.⁴²

A pénzmellékbüntetést kötelező volt alkalmazni, ha vagyoni elleni bűncselekményt követett el a terhelt, és mérlegelési jogkörbe tartozott kiszabása, amennyiben a bíróság úgy ítélte meg, hogy az elkövetőnek hasznos lehet az újabb bűncselekmény elkövetésétől való visszatartásban. A pénzbüntetés legkisebb mértéke tíz forint, legmagasabb összege pedig ötvenezer forint volt. Mindenképpen pozitívan értékelendő, hogy az egyéniesítés szempontjait továbbra is fenntartotta a jogalkotó, hiszen a pénzbüntetés kiszabásánál az általános büntetékiszabási tényezőkhöz túl figyelembe kellett venni az elkövető anyagi helyzetét, valamint a bűncselekménnyel elért vagy elérni kívánt anyagi előnyt.⁴³ Megmaradt a helyettesítő szabadságvesztés jogintézménye is, azzal, hogy a pénzbüntetést behajthatatlansága esetén kellett tíz forinttól kétszáz forintig terjedő összegben börtönre átváltani. A pénzbüntetést helyettesítő börtön tartama nem lehetett egy napnál rövidebb és egy évnél hosszabb. A Btá. ismerte a pénzbüntetés 3 évre történő feltételes felfüggesztését is, melyre abban esetben kerülhetett sor, ha erre az elkövető egyébként is érdemesnek mutatkozott.⁴⁴

Az 1961. évi V. törvény hasonlóan nagy jelentőségű, csak éppen ellenkező előjelű változásokat vezetett be, melyek deklarált célja éppen a pénzbüntetés alkalmazási gyakoriságának növelése volt. A szocialista Btk. hatálya alatt ennek megfelelően ismét a pénzbüntetés nagyarányú előretörése volt megfigyelhető a büntetésalkalmazási gyakorlatban. A törvény miniszteri Indokolása arra az álláspontra helyezkedett, hogy a pénzbüntetés szükséges és hasznos szankció, egyrészt, mert ezzel lehet a legmegnyugtatóbban helyettesíteni a rövid tartamú szabadságvesztéseket, másrészt pedig a nyereségvágyból elkövetett cselekményeknél a motívumra hat. A szocialista Btk. a pénzbüntetést fő- és mellékbüntetésként is ismeri. A pénz főbüntetés kiszabására a Btk. különös részi rendelkezése vagy az enyhítésre vonatkozó szabályok alapján volt lehetőség. Ez utóbbira akkor kerülhetett sor, ha a büntetés legkisebb mértéke hat hónapnál rövidebb szabadságvesztés volt. Egyébként a pénz főbüntetésnek nem volt

⁴¹ BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH: i.m. 423.

⁴² 1950. évi II. törvény (Bt.)

⁴³ 1950. évi II. törvény 35. §.

⁴⁴ 1950. évi II. törvény 55. §.

alkalmazási feltétele, nem volt követelmény az sem, hogy az elkövetőnek megfelelő jövedelme, keresete, vagyona legyen.⁴⁵ Ezzel szemben a pénz mellékbüntetés, hasonlóan a Btá.-hoz, akkor volt alkalmazható, ha az elkövető megfelelő jövedelemmel rendelkezett és szabadságvesztés-büntetésre ítélték. A pénzmellékbüntetés tehát csak a szabadságvesztéshez kapcsolódhatott és a megfelelő kereset, jövedelem, vagyon egy viszonylagos kategóriát jelentett, amit a bíróságnak esetről-esetre az elkövető körülményeinek figyelembevételével kellett megítélnie. Ez azt is eredményezhette, hogy egy bizonyos összegű jövedelem egyik esetben alapul szolgálhat, míg másik esetben például eltérő családi körülmények miatt, nem szolgálhat alapul pénzmellékbüntetés kiszabásának.⁴⁶

A szocialista Btk. nem tartalmazott a Btá.-hoz hasonló büntetéskiszabási szabályt, mely egyértelművé tette volna, hogy a bűncselekmény tárgyi súlyán kívül az elkövető jövedelmi, vagyoni viszonyait is figyelembe kell venni a pénzbüntetés mértékének a meghatározásakor. A miniszteri indokolás szerint azért nem, mert a büntetés kiszabásról szóló általános rendelkezés lefedi ezeket a szempontokat, illetve, amennyiben a pénzmellékbüntetés kiszabásának sajátos körülményeiről külön rendelkezik a törvény, akkor a többi mellékbüntetés esetén sem hallgathatna az irányadó, sajátos büntetéskiszabási szempontokról. Bár a törvényalkotó célja ezzel nyilvánvalóan nem az volt, hogy innentől a bíróság ne vegye figyelembe az elkövető jövedelmi, vagyoni viszonyait, de hatására a gyakorlattal szemben mégis újra megfogalmazódott a kritika, hogy a bíróságok egységesen a bűncselekmény tárgyi súlyára tekintettel szabták ki a pénzbüntetést.⁴⁷

A törvényi szabályozás szűkszavúsága ellenére a bíróságok viszonylag gyakran alkalmaztak ebben az időszakban is pénzfőbüntetést. 1962-ben az összes elítélt 35,3 %-át, 1963-ban 38%-át, 1964-ben 34,5%-át, 1965-ben pedig 32,6%-át ítélték pénzfőbüntetésre.⁴⁸

1973-tól kezdődött el a pénzbüntetés hazai „*reneszánsza*”.⁴⁹ Ez azt jelentette, hogy 1973-ban már a jogerősen elítélt felnőtt korúakkal szemben a legtöbbször alkalmazott büntetés a pénzbüntetés volt. A kiszabott pénzbüntetések aránya 48,9%, míg a kiszabott szabadságvesztés büntetések aránya 43,9% volt, az összes büntetést figyelembe véve.⁵⁰ Ez a domináns szerep tartósnak bizonyult. A pénzfőbüntetés széles körű alkalmazása azonban – hasonlóan a Csemegi-kódex idején megfigyelhető büntetéskiszabási gyakorlathoz – a büntetésenyhítésre vonatkozó szabályok létevel magyarázható, hiszen a törvény csak 7 vétség elkövetése esetén rendelte el a pénzfőbüntetés alkalmazását önállóan, 4 esetben pedig alternatív büntetesként a javító-nevelő munka mellett. A pénzbüntetés ilyen nagyarányú alkalmazását a törvényalkotásban megjelenő szemléletváltás is támogatta. Az 1973. évi 14. sz. tvr. a büntetésenyhítés eszközével, nevezetesen a

⁴⁵ KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György: *A büntetőjog általános tanai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 727.

⁴⁶ Uo. 727.

⁴⁷ FICSOR Mihály – LÁSZLÓ Jenő: Elgondolások a büntetési rendszer továbbfejlesztéséről. *Magyar Jog*, 1976/10. 848.

⁴⁸ FÖLDVÁRI József: *A büntetés tana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 164.

⁴⁹ NAGY: i.m. 298.

⁵⁰ GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés és a kodifikáció. *Jogtudományi Közlöny*, 1978/1. 10.

kétfokú leszállás lehetőségének megteremtésével tovább szélesítette a pénzfőbüntetés alkalmazási lehetőségeit. A 14/1973. számú elnöki tanácsi határozat pedig bírói szemléletváltást eredményezett, hiszen arra hívta fel az eljáró bíróságokat, hogy differenciáljanak a cselekmény és az elkövető társadalomra veszélyességnek mértékéhez igazodva. Ugyanakkor az új büntetőeljárás törvénytervezet előterjesztése alkalmából az igazságügyi miniszter is kifejezésre juttatta, hogy „a büntetőpolitika differenciáltabb érvényesítése megköveteli, hogy a bíróságaink az eddiginél jobban éljenek az anyagi hátrányokkal járó büntetésekkel, a pénz fő-és mellékbüntetések alkalmazásával, amikor úgy találják, hogy azok hatékonyabb módon segítik elő a bűnözés visszaszorítását, a megsértett jogrend helyreállítását.”⁵¹

A Btk. szabadságvesztés-centrikus büntetési rendszerét azonban egyre több kritika érte amiatt, hogy a pénzbüntetés alkalmazására a szabadságvesztés helyett csak az enyhítő szakasz alapján kerülhet sor. Erdősy Emil úgy fogalmazott, hogy a hatályos büntetési rendszer nem felel meg mindenben a bűnözési struktúrának és az általános jogfejlődés többé-kevésbé túlhaladta már ezt a szankciórendszert.⁵² A pénzbüntetés kiszabási gyakorlatával szemben megfogalmazott kritika, hogy a bíróságok az azonos súlyú bűncselekmények miatt azonos súlyú pénzbüntetést szabtak ki, ráadásul a kiszabott büntetések túlnyomó többsége nem haladta meg az 5000 forintot, jelentős részük pedig az 1000 forintot sem.⁵³ A jelképes, súlytalan pénzbüntetési gyakorlat elkerülése érdekében is szükségessé vált a pénzbüntetés reformja. Az új büntető törvény előkészítése során célként fogalmazódott meg a pénzbüntetés alsó és felső határának megemelése, egyes bűncselekmények esetén az alsó és felső határ speciális meghatározása, illetve a differenciált és megfelelő súlyú pénzbüntetések kiszabását elősegítendő az „ún. napra számított pénzbüntetés” bevezetése is.⁵⁴

6. A napi tételes pénzbüntetés: 1978. évi IV. törvény

A fent ismertetett történeti előzmények után és a megfogalmazott célkitűzéseknek megfelelően, az 1978. évi IV. törvény egy valódi mérföldkönek tekinthető a pénzbüntetés történetében, hiszen bevezeti a mai büntetőjogunkban is ismert ún. napi tételes pénzbüntetési rendszert. Nagy újításnak számított ez abban az időben, hiszen az 1970-es évek Európa államainak büntető kódexeit lajstromba véve, a többség még mindig az egy összegben meghatározott, hagyományos pénzbüntetés kiszabási rendszert ismerte. Néhány európai ország azonban, nevezetesen Finnország, Svédország, Dánia, a Német Szövetségi Köztársaság és Ausztria, a napi tételes pénzbüntetést vezette be.⁵⁵ Mivel ennek a pénzbüntetési rendszernek a

⁵¹ Hivatkozza JÁRMAI Tibor: A pénzbüntetés kiszabásának nyomozási követelményei. *Belügyi Szemle*, 1974/12. 77.

⁵² ERDŐSY Emil: Büntetési rendszerünk továbbfejlesztésének néhány feladata. *Jogtudományi Közlöny*, 1975/5. 260.

⁵³ GYÖRGYI (1984): i.m. 235.

⁵⁴ KIRÁLY István: Az új Büntető Törvénykönyv előkészítéséről. *Magyar Jog*, 1975/5. 252.

⁵⁵ GYÖRGYI Kálmán: *A napi tételes pénzbüntetés bevezetésének előzményei*. In: Korinek László (szerk.):

gyakorlatba való átültetésére Európában először a skandináv országokban került sor, ezért is nevezik skandináv pénzbüntetési rendszernek.⁵⁶ A korabeli skandináv források azonban egyértelműen hivatkoznak már előzményekre, így az 1852-es és 1886-os portugál Btk.-ra, illetve még korábról az 1830-as brazil büntető törvénykönyvre is, ami arra enged következtetni, hogy a jogintézmény eredetileg nem skandináv találmány.⁵⁷

A hazai közgondolkodásba természetesen nyugatnémet és osztrák közvetítéssel került, és bevezetésében nagy szerepe volt Viski Lászlónak, aki elsőként javasolta meghonosítását közlekedési bűncselekmények kapcsán.⁵⁸ Az új megoldás szerint a bíróság első lépésként meghatározza a napi tételek számát az elkövetett tethhez igazodva, majd meghatározza az egy napi tételnek megfelelő összeget a tettes vagyoni viszonyait figyelembe véve, végül a két összeg szorzata adja az elítélt által megfizetendő büntetés összegét.

Az új intézmény fogadtatása megosztotta a közvéleményt. A napi tételes pénzbüntetést üdvözlők azt emelték ki az új módszer előnyeként, hogy ez jobban biztosítja a vagyoni és jövedelmi viszonyok figyelembevételét, ezáltal jobban megteremtve az egyéniesítés lehetőségét is. Míg az ellenzők azt hangoztatták, hogy korábban elég volt az ítélkezési gyakorlat által diktált mértéknek megfelelően kiszabni a pénzbüntetést egy lépcsőben, az új rendszer szerint pedig ezt az összeget „*vissza kell számolni*” egy szorzóra és egy szorzandóra.⁵⁹ Györgyi Kálmán és Bárd Károly azonban felhívja a figyelmet arra, hogy ennek a rendszernek a legnagyobb hibája és egyben „*paródiája*” volna, amennyiben a bíróságok az eddig kialakult egyszögű pénzbüntetést bontanák szorzókra.⁶⁰

Az 1978. évi Btk. által bevezetett újítások közül a legtöbb problémát az ítélkezési gyakorlatban a pénzbüntetés kiszabása okozta.⁶¹ Az új szabályok egy eddig ismeretlen módszer alkalmazására kényszerítették a jogalkalmazót, mely nem kívánatos új kihívások elé állította a bírói kart. A büntetéskiszabás során felmerülő megannyi kérdésnek és problémának köszönhetően azonban mind a tudomány, mind a gyakorlati szakemberek intenzívebben foglalkoztak a vitás kérdések minél teljesebb körű megválaszolásával, ezzel is segítve az egységesebb bírói gyakorlat halasztást nem tűró kialakítását.⁶²

Kezdetben a pénzbüntetés kiszabási gyakorlatáról kritikaként fogalmazódott meg, hogy a bíróságok nem következetesek a napi tételek számának meghatározásakor, és nem juttatják kifejezésre megfelelően a bűncselekmény tárgyi súlyát és a napi tételek számát túlságosan alacsonyan határozzák meg.⁶³ A

PhD. tanulmányok 4. – Tanulmányok Finszter Géza 60. születésnapjára. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2005. 57.

⁵⁶ NAGY: i.m. 299.

⁵⁷ GYÖRGYI (2005): i.m. 59–60.

⁵⁸ GYÖRGYI – BÁRD: i.m. 11.

⁵⁹ Uo. 56.

⁶⁰ GYÖRGYI Kálmán – BÁRD Károly: A pénzbüntetés kiszabása és a súlyosítási tilalom. *Magyar Jog*, 1980/3. 206.

⁶¹ AKÁCS József: A pénzbüntetés kiszabásának néhány kérdéséről. *Magyar Jog*, 1982/2. 156.

⁶² SZABÓ Győző: A pénzbüntetés alkalmazása a gyakorlatban. *Magyar Jog*, 1981/6. 493.

⁶³ Ua.

Legfelsőbb Bíróság több eseti döntésében törvénysértően kiszabott pénzbüntetést állapított meg, és emelte fel a napi tételeknek a számát.⁶⁴ Ezzel azonban elindult egy olyan folyamat, mely mindenképp az egységesebb joggyakorlat megteremtése felé mutatott, és fontos elvi jellegű szabályok kerültek lefektetésre. Ezek szerint a napi tételek megállapításakor az általános büntetéskiszabási szempontokat is figyelembe véve,⁶⁵ a bűncselekmény tárgyi súlyára tekintettel kell megállapítani a napi tételeknek a számát. Azokban az esetekben, ahol a pénzbüntetés a szabadságvesztés mellett csak vagylagosan szereplő büntetési nem, illetve amennyiben a pénzbüntetés kiszabására kifejezetten az enyhítő szakasz alkalmazásával kerül sor, semmiképpen nem indokolt a törvényi minimumhoz közel álló mértékben megállapítani a napi tételeknek a számát.⁶⁶

A gyakorlatban kifejezetten gondot okozott az egy napi tételnek megfelelő összeg meghatározása is. Györgyi Kálmán úgy fogalmaz, hogy ennek a büntetéskiszabási rendszernek az Achilles-sarkát az egy napi összeg meghatározásával kapcsolatos problémák képezik.⁶⁷ Mindenki számára világos volt az, hogy az egy napi tételnek megfelelő összeg meghatározásával differenciálható az elkövetőre a pénzbüntetés, ugyanakkor új dolog volt a jogalkalmazó számára annak a meghatározása, hogy milyen szempontokat vegyen figyelembe a jövedelmi, vagyoni viszony megállapításakor. Kifejezetten aggályos volt, hogy a vádlott jövedelmének, keresetének feltárása aránytalan terhet róhat a nyomozó hatóságokra és a bíróságokra is. Néhány ügyben így az alulbizonyítottság, míg más ügyekben a túlbizonyítottság okozott problémát.⁶⁸

Többek által hangoztatott igény volt egy matematikai képlet bevezetése is, mely alapján a napi tétel összegét egyszerű számtani művelettel meg lehetne állapítani.⁶⁹ Az egyénre szabott büntetéskiszabás azonban annál sokkal bonyolultabb, minthogy egy matematikai képletre le lehetne redukálni. Az egy napi tételnek megfelelő összeg helyes meghatározásának két feltétele van, egyrészt a megfelelően felderített tények, majd ezeknek a bíró általi helyes értékelése.⁷⁰ Az egy napi tételnek megfelelő összeget tehát az elkövető jövedelmi és vagyoni viszonyainak megfelelően legalább ötven és legfeljebb ezer forint között kellett megállapítani. Ezen belül azonban van egy relatív felső határ, mely azonos az elkövető egy napra eső tényleges jövedelmével, vagyis a napi tétel összege ennél csak kevesebb lehetett.⁷¹ A napi tétel helyes összegének megállapításánál figyelembe kell venni a bevételeket, a létfenntartási költségeket és a jogszabályon vagy hatósági határozaton alapuló tartási kötelezettségeket. Az elkövető

⁶⁴ BH 1981/2-43., BH 1982/4-125., BH 1983/9-345.

⁶⁵ Vagyis a cselekmény társadalomra való veszélyességén kívül figyelembe kell venni a büntetési célt, az elkövető társadalomra veszélyességét, a bűnösség fokát és egyéb súlyosító és enyhítő körülményeket. Egyedül az elkövető személyi és jövedelmi viszonyai nem értékelhetők, hiszen azt az egy napi tételnek megfelelő összeg meghatározásánál veszi figyelembe a bíróság.

⁶⁶ Ld. AKÁ CZ: i.m. 158., CZILI Gyula: A pénzbüntetés kiszabásának egyes kérdései a Legfelsőbb Bíróság elvi irányító tevékenységében. *Magyar Jog*, 1984/5. 396–397.

⁶⁷ GYÖRGYI (1984): i.m. 243.

⁶⁸ BH 1981/8-36.

⁶⁹ SZABÓ Győző: A pénzbüntetés egy napi tétele összegének a meghatározása. *Magyar Jog*, 1981/8. 691.

⁷⁰ Uo. 691.

⁷¹ AKÁ CZ: i.m. 158.

létfenntartási költségeit a társadalmi átlag alapján kellett számítani.⁷²

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a pénzbüntetés csupán az elkövetővel szemben kiszabott büntetőjogi szankció, éppen ezért az együttélő hozzátartozók jövedelme csak az őket együttesen terhelő és havi rendszerességgel felmerülő létfenntartási költségek tekintetében vehető figyelembe.⁷³ Kiemelést igényel az is, hogy a napi tétel összegének meghatározásakor a jogalkotó a legkisebb összeget úgy határozta meg, hogy az a legkisebb keresetű elkövető esetében is alkalmazható legyen, így jelentős számban találunk a Legfelsőbb Bíróság döntései között olyan határozatokat is, ahol a törvénysértően alacsony mértékben megállapított egy napi összeget a Bíróság felemelte.

A kezdeti nehézségek után a napi tételes pénzbüntetés gyakorlata kialakult hazánkban, a jogalkalmazó is elfogadta és a mindennapokban alkalmazta az új rendszer szerinti pénzbüntetést.

Az 1978. évi törvényhez kapcsolódó módosítások sokáig csak a napi tételek és az egynapi tételnek megfelelő összeg nagyságát érintették, mely változások inkább tekinthetők technikai – a szélesedő alkalmazási lehetőségeket és a pénzromlás ütemét követő – változásoknak, mintsem valódi, tartalmi jogpolitikai döntéseknek.

Jelentős módosítást hozott magával a 2009. évi LXXX. törvény, a büntető törvénykönyv novelláris jelentőségű reformja, mely büntetőjogunk több alapintézményét is megváltoztatta, és a témánk szempontjából fontos szankciórendszerben is jelentős változásokat eszközölt. A módosítás megszüntette a főbüntetés kategóriáját, a legtöbb addigi mellékbüntetés esetében helyébe – előbb kettő, majd egy kivételével – az egységes büntetésfogalom lépett, minek következtében önállóan is alkalmazhatóvá váltak. A legtöbb szankció vonatkozásában a módosítás lényegi, az egyetlen kivétel éppen a pénzbüntetés, amely esetében eddig sem volt akadálya sem az önálló, sem pedig a mellékbüntetésésként való alkalmazásának. A törvény az új formájában innentől a vonatkozó szakasz első bekezdésében az addigi főbüntetési, a második bekezdésben az addigi mellékbüntetési változatot tartalmazta. Volt azonban a novellának egy – látszólag technikai, de hatásában jelentős – olyan módosítása is, amely erőteljesen érintette a pénzbüntetés alkalmazási gyakoriságát.

A 2009. évi LXXX. törvény 1000 forintról 2500 forintra emelte a napi tétel összegének minimumát, innentől aztán lényegesen csökkenő tendenciát mutatott a kiszabott pénzbüntetések aránya. 2009-ben a kiszabott büntetések 39,11%-a pénzbüntetés volt, addig ez 2012-re 22,3%-ra csökkent.⁷⁴ Első ránézésre nem tűnik ez a szigorítás számottevő változásnak, mégis, ha a gyakorlat oldaláról közelítjük meg a problémát, akkor látható, hogy például egy járművezetés ittas állapotban bűncselekmény elkövetője, akit az eddigi bírói gyakorlat szerint 250 napi tételre és 1000 forintos egy napi összegre ítélték, az összesen 250.000 forintot fizetett pénzbüntetésésként, míg a kiszabható legkisebb összeg egyik napról a

⁷² GYÖRGYI (1984): i.m. 245.

⁷³ Uo. 692–693.

⁷⁴ A büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai. 69.

<http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok8246.pdf> (2019. 06. 10.). Természetesen azt is hozzá kell tenni, hogy kis mértékben ugyan, de a vádlottak száma is csökkenő tendenciát mutatott.

másikra 625.000 forintra emelkedett. Ez visszavetette az addig töretlen bírói gyakorlatot is, és a bíróság igazságérzete sok esetben azt diktálta, hogy a magasabb összegű pénzbüntetés helyett inkább közérdekű munka büntetésre ítélje az elkövetőket⁷⁵. Természetesen a közérdekű munka, mint alternatív szankció mind gyakoribb alkalmazása egy igen kívánatos tendencia lett volna büntetőjogunkban, de nem ilyen áron, semmiképpen nem a pénzbüntetés alkalmazásának rovására. Az alternatív büntetések feladata nem egymás, hanem a szabadságvesztés helyettesítése. Az alsó határ emelésének tényéről elmondható, hogy alapvetően nem volt egy a valóságtól elrugaszkodott ötlet, hiszen a pénzromlás ütemével párhuzamosan növekvő büntetési tételkeret a pénzbüntetés sajátosságaiból fakadó szükségszerűség. Azonban ez az emelés pontosan arra az időszakra esett, amikor a 2007-ben kezdődő, 2008-ban nemzetközivé váló, a második világháború utáni időszak legsúlyosabbnak tekintett pénzügyi és gazdasági recessziójának kumulálódó hatásai teljes súlyukkal megjelentek hazánkban. Ez egyúttal fontos lecke a pénzbüntetés sajátosságairól. Alkalmazhatósága sokkal inkább kitett a reálgazdasági folyamatoknak, mint ahogy ez más büntetések esetében jellemző. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy alkalmazása során nemcsak a tárgyi súly és az alanyi jellemzők lesznek relevánsak, hanem olyan gazdasági folyamatok is megjelennek, mint a konjunktúra mutatók, az infláció, vagy éppen a munkanélküliség. Különösen igaz ez azokban az esetekben, amikor részletfizetést engedélyező határozatában a bíróság gyakorlatilag arra vállalkozik, hogy megsaccolja az elítélt anyagi helyzetét egy egy éven túli időpontra.

7. Záró gondolatok

A pénzbüntetés hazai történetét áttekintve, és a mai helyzetet ismerve, látható, hogy a problémák, amelyek végigkísérték ezt a büntetési nemet korokon át, tulajdonképpen modernebb formában, de a mai napig velünk vannak. A pénzbüntetés megismert előnyei, hátrányai, gyakorlati alkalmazásából fakadó nehézségei szinte pontról pontra megfeleltethetőek a ma létező jellemzőknek. E cikk lezárásának időpontjában jól látható, hogy a pénzbüntetés pályája újra emelkedőben van. A szabadságvesztés büntetéssel ellentétben – melynek aránya csökken – folytatódik a kiszabott pénzbüntetések számának növekedése, olyannyira, hogy 2017-ben a szabadságvesztéssel szemben a pénzbüntetés lett a bíróság által leggyakrabban alkalmazott büntetés, amire a 2009-es év óta nem volt példa. Ez valószínűleg egyben annak a jele is, hogy a bíróságok megítélése alapján a vádlottak között egyre többen vannak, akik megfelelő vagyoni és jövedelmi viszonyaikra tekintettel képesnek látszanak a kiszabott pénzbüntetés megfizetésére. Szomorú azonban, hogy a pénzbüntetések számának mérsékelt növekedése mellett, 2017-ben jelentősen, az előző évi súlyához képest 12,8%-kal

⁷⁵ 2008-tól 2017-ig évenkénti bontásban a következő számok jól mutatják a 2009 évi megtorpanását és látható, hogy az alsó határ csökkentését követően, már a 2013-as évben megugrik az alkalmazása: 2008: 38 046; 2009: 36 272; 2010: 30 391; 2011: 24 477; 2012: 18 012; 2013: 16 692; 2014: 21 547; 2015: 21 285; 2016: 22 824; 2017: 23 270. <http://www.mklu.hu> (2019. 06. 10.)

csökkent a kiszabott büntetések között a közérdekű munka büntetések száma. Ennek oka az ügyészégi beszámoló alapján lehet az is, hogy a pénzbüntetés egyéniesítése, a büntetéskiszabás céljaihoz és elveihez igazítása, valamint végrehajtása egyszerűbb, mint a közérdekű munka esetében,⁷⁶ de lehet a közérdekű munkával kapcsolatos hosszú ideje megoldatlan problémák eredője is. Mindenképpen sajnálatos tendencia azonban, ha a szabadságvesztés alternatíváinak szánt büntetések inkább egymás alternatíváivá válnak.⁷⁷

⁷⁶ http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2017.pdf (2019. 06. 10.)

⁷⁷ Sipos Ferenc: Új szabályok, régi gondok a közérdekű munka szabályozásában. *Miskolci Jogi Szemle*, 2016/1, 71–83.